

"Nytt system för utbildning".

Utbildningsdepartementets utredare presenterar ett nytt förslag som bygger på individuella "kompetenskonton".

Varje individ har ett eget "kompetenskonto". Pengarna som läggs i kontot kommer från den enskilde och företaget. Proportionerna bestäms efter enskilda förhandlingar. På så sätt ska den studerande under en utbildning på upp till två år kunna få 80 procent av tidigare lön. Kontot innehåller en försäkring som begränsar risken för att utbildningen inte ska löna sig. Den som inte utnyttjar kontot till utbildning får igen pengarna på pensionen. Så ser ett nytt förslag ut som Stefan Fölster, doktor i nationalekonomi, och Johannes Bäckman, tjänsteman på utbildningsdepartementet, utfört på regeringens uppdrag.

Studie efter studie belägger att Sverige under 1980-talet halkat efter andra länder i utbildningshänseende, både vad gäller omfattning och kvalitet. Detta är en viktig förklaring till våra strukturella ekonomiska problem.

I dagsläget saknar den mycket stora grupp vuxna medborgare som endast har grundskolekompetens eller redan har gått gymnasiet verkliga möjligheter att skaffa sig kompetenshöjande utbildning.

För dem som har arbete är det vanligtvis otänkbart att sätta sig på skolbänken igen med den levnadsstandard som studielån medger. Företagens personalutbildningar ger inte heller tillräcklig kompetensfördjupning. De är i regel kortvariga, mindre än tre dagar per år under slutet av 1980-talet, och mycket snedfördelade till förmån för en liten, redan välutbildad, yrkesgrupp. Personalutbildning hämmas av att anställda inte sällan byter arbetsgivare efter utbildning och därmed snuvar företaget på utbildningens vinster.

För dem som inte har arbete framstår det också som ofördelaktigt att börja en längre utbildning, eftersom det ofta medför att inkomsterna krymper från arbetslöshetsersättnings- till studielånenivå. Än viktigare är att arbetslösa hämmas av begränsningarna i de nuvarande offentliga utbildningssystemen. Individer saknar i dag tillräckliga möjligheter att själva efterfråga utbildning som inte planeras och subventioneras av offentliga instanser. Följden av detta är att mängder av arbetslösa slussas genom kurser som endast ger ett fåtal ökade chanser till arbete efter avslutad utbildning. År 1992 hade bara 28 procent av alla kursdeltagare i arbetsmarknadsutbildning hittat arbete sex månader efter kursen.

Dessa bristande möjligheter till livslångt lärande hotar att leda till ökande arbetslöshet och utslagning. I en framtid där informationssamhället driver fram snabbare kunskapsförnyelse blir kontinuerlig kompetensutveckling ännu viktigare än i dag.

De eftersatta investeringsbehoven inom utbildningsområdet är sannolikt mycket omfattande. Storleksordningen framgår av en grov kalkyl. Empiriska studier tyder på att avkastningen på ett års utbildning kan ge omkring 10 procent högre produktion per

person och år. Sveriges BNP per capita ligger i dag 10 procent under OECD-genomsnittet.

Om vi vill höja vår BNP till OECD-genomsnitt genom att investera i utbildning skulle det således krävas investeringar som sammanlagt är lika stora som Sveriges BNP under ett år. Om investeringarna sprids över tio år skulle det ändå krävas över hundra miljarder kronor per år.

En del av dessa investeringskostnader kan möjligen kompenseras av att människor utbildas som annars hade varit arbetslösa och fått arbetslöshetsersättning.

Det är dock en illusion att tro att Sveriges konkurrenskraft kan återställas bara genom att utbilda några arbetslösa. Det krävs en rejäl kompetensuppbyggnad hos stora delar av den arbetande befolkningen om Sverige återigen skall vara med i tillväxtligan.

Oavsett om investeringsbehoven faktiskt är något mindre eller större än hundra miljarder per år är det uppenbart att det rör sig om så omfattande belopp att de inte rimligtvis kan betalas av den redan sargade statskassan.

Nya åtgärder som ger människor en verklig chans till livslångt lärande måste därför dels tillhandahålla betydande resurser, dels ge individen tydliga motiv och möjligheter att välja vettiga utbildningar. Samtidigt får inte statskassan belastas ytterligare och villkoren får inte vara så frikostiga att de frestar till missbruk.

En genomgång av kraven och tänkbara lösningar leder i stället till ett förslag som vi kallar "kompetenskontot" och som beskrivs utförligt i en skrift som inom kort publiceras av utbildningsdepartementet den närmaste tiden.

Kompetenskontot skall ge varje person i arbetslivet möjlighet att individuellt finansiera utbildning. Utbildningens längd kan vara upp till två år och ger därmed möjlighet till en betydande fördjupning av kunskap.

En sådan utbildning kan till exempel ge en arbetslös utan yrkesutbildning en ny start i livet, eller ge en civilingenjör möjlighet att fördjupa sin kompetens avsevärt.

Genom kompetenskontot får individen dels valfrihet och oberoende i sin yrkeslivsutveckling, dels möjlighet att satsa på längre och mer gedigna utbildningar än vad arbetsgivaren har motiv att investera i eller staten har råd att bekosta. Därmed är inte sagt att arbetstagare i framtiden skall svara för sina utbildningskostnader helt själva. Det vanliga torde bli att arbetstagaren förhandlar med arbetsgivaren eller arbetslöshetskassan om fördelningen av utbildningens kostnader och vinster.

Individens andel av utbildningskostnaden finansieras genom kompetenskontot. Kompetenskontot kan finansiera upp till 80 procent av tidigare lön samt eventuella andra utbildningskostnader under utbildningstiden. Dessutom innehåller kontot en försäkring som skyddar mot att utbildningen inte ger avkastning i form av högre lön eller fast arbete.

Det står varje person fritt att spara på sitt eget kompetenskonto. Inbetalningarna är skattefria. De kan också betalas av arbetsgivaren som ett sätt att förbereda anställda för framtida utbildningsbehov. För en person som inte tar kompetenskontot i anspråk under sitt arbetsliv tillförs sparandet pensionsanspråken och ökar därmed pensionen på samma sätt som sparandet i en privat pensionsförsäkring skulle ha gjort.

För många kommer det egna sparandet på kompetenskontot inte att räcka för att betala hela utbildningskostnaden. Dessutom skall kompetenskontot omgående ge många utbildningsmöjlighet. Därför tillåter kompetenskontot att man tar lån som återbetalas efter utbildningen eller som avräknas mot pensionsanspråken.

Kompetenskontot innehåller dessutom ett försäkringsselement som begränsar risken att man förlorar på utbildning, mest avsett för unga människor och låginkomsttagare. Av utbildningskostnaden beräknas en del vara en självrisk. Självriskdelen stiger med tidigare tjänad inkomst, så att personer som haft höga inkomster och närmar sig pensionen bär hela risken själv. För unga personer eller personer med låga inkomster är självrisken begränsad.

Det bästa sättet att åskådliggöra hur kompetenskontot skulle fungera i praktiken är att illustrera med två levnadsöden.

Levnadsöde 1, Eva

Eva, 20 år: Eva har utbildat sig till undersköterska och har just fått anställning på medicinavdelningen på Centrallasarettet. Hon börjar arbeta heltid men efter fem månader omorganiseras avdelningen. Eva som är sist anställd får gå ner till deltid och hennes inkomst sjunker drastiskt. Arbetet blir tungt och stressigt efter omorganisationen.

Eva, 30 år: Eva har nu gift sig och är mamma till två små barn. Eva har haft dagisplats till barnen, men efter ytterligare en nedskärning på medicinavdelningen blir Eva arbetslös och barnen har inte rätt att vara kvar på dagis. Hennes inkomst senaste året bygger på en deltidsanställning, så arbetslöshetsersättningen blir 80 procent av Evas redan låga inkomst. Efter 300 dagar blir hon utförsäkrad från a-kassan. För Eva finns nu en möjlighet att få vårdnadsbidrag för minsta barnet som är under tre år. Eva accepterar detta och stannar hemma.

Efter några år söker Eva arbete igen, men har nu ytterst svårt att få en anställning. Hon har varit hemma för länge. Hon får hanka sig fram som timanställd och med kortare vikariat inom äldreomsorgen.

Eva, 50 år, utan kompetenskonto: Barnen är vuxna och utflugna. Eva har fortsatt att arbeta som timanställd inom sjukvården och hon har jobbat på de flesta avdelningar inom sjukhuset. Hennes inkomst är i genomsnitt 9 000 kronor i månaden. Ryggen har börjat krångla och en axel värker vid tunga lyft. Eva måste dock arbeta vidare till pensionen. Hennes pension blir enligt de regler som gäller i dag 5 025 kronor i månaden.

Eva, 50 år, med kompetenskonto: Barnen är vuxna och utflugna. Eva har efter det att yngsta barnet blivit tre år gått en ettårig vidareutbildning som finansierats med hjälp av kompetenskontot. Hon får arbete på en läkarmottagning. Arbetet är ansvarsfullt och självständigt. Hennes lön är i genomsnitt 14 000 kronor i månaden efter avdrag för återbetalning av underskottet på kompetenskontot. Hennes pension blir 9 900 kronor. Om utbildningen inte skulle ge avkastning i form av högre inkomst träder försäkringen in. Hennes lön och pension efter utbildningen blir då ungefär 100 kronor lägre per månad än de skulle ha varit utan utbildning.

Levnadsöde 2, Per

Per, 20 år: Per har utbildat sig till gymnasieingenjör och får snabbt arbete i ett mindre företag. Han arbetar heltid. Hans lön stiger varje år med ålder och ökande erfarenhet.

Per, 30 år: Per är nu gift och har två barn. Han har inte tagit föräldraledigt, vilket bl a beror på de höga krav han upplever på arbetsplatsen. Han känner att han har för dålig elektronisk utbildning i botten och har svårt att hänga med i utvecklingen. Per kompletterar därför sin utbildning på kvällstid, utan stöd från arbetsgivaren och trots att barnen är små.

Per, 50 år, utan kompetenskonto: Efter ett antal kurser på kvällstid känner Per att han har "gjort sitt" i utbildningssvängen. Han har satsat mycket av sin lediga tid och påfrestningen på familjen har varit för stor.

Ändå hänger Per inte riktigt med den tekniska utvecklingen. Han är inte med när nya arbetsgrupper bildas för produktutvecklingen. I stället övertar han alltmer administrativa uppgifter inom produktionsplaneringen. Inför pensionen är Pers lön 19 500 kronor. Hans pension, som innehåller viss avtalspension, blir 15 000 kronor.

Per, 50 år, med kompetenskonto: Per har med hjälp av kompetenskontot gått en ettårig utbildning i modern elektronik. Han förenar nu fördjupad kunskap med lång erfarenhet i företaget. Han leder arbetsgruppen för produktutvecklingen. Även efter avdrag för återbetalning av utbildningskostnaderna tjänar han betydligt mer än han skulle ha gjort utan utbildning och får högre pension. Han trivs för att han får syssla med tekniska frågor snarare än administration. Om utbildningen inte skulle ge avkastning i form av högre lön träder försäkringen in. Per får då ungefär 200 kronor lägre lön och pension än han skulle ha fått om han inte gått utbildningen.

Johannes Bäckman

Stefan Fölster

DN 11/2 1994